

**UKRAYNA/ODESSA-BOLGRAD, KURTÇU'DAKİ
GAGAVUZLARDA HİDİRELLEZ (6 MAYIS), PASHA VE
PROVODİ İLE TÜRKİYE'DE ÇANAKKALE
TÜRKMENLERİNDE KUTLANAN HİDİRELLEZ
BAYRAMI İLİŞKİSİ**

PARLAKYILDIZ, Hayrettin
TÜRKİYE/TURÇIYA

ÖZET

Bayramlar, toplumsal gelenek ve göreneklerin nesilden nesile aktarıldığı, gerek toplumsal, gerek dini açıdan sosyal uyum yasasını oluşturan önemli kavramlardır.

Bu çalışmada, Ukrayna/Odessa'ya bağlı Bolgrad ilçesinin karşısındaki 3500 nüfuslu Kurtçu köyünde yaşayan Gagavuz Türklerince 6 Mayıs'ta kutlanan **Hıdırellez** ve 21 Mart'ta kutlanan **Pasha (Paskalya), Provodi, Prazdnik (bayram)** ile Türkiye'de Çanakkale Türkmenlerince kutlanan **Hıdırellez** ve **Nevrûz Bayramları** ele alınmış ve Karadeniz'in iki yakası arasındaki kültür antropolojisi incelenmeye çalışılmıştır.

Paskalya, Hristiyanlar için en önemli bir dinî kutlamadır. Bu hafta, İsa Peygamberin (Hıristos) çarmıha gerilişi, ölümü ve tekrar dirilişinin yıl dönümü olan kutsal günleri içermektedir.

Paskalya sonrası (7 gün sonra), pazartesi günü mezarlıkta, ölen akrabalar için toplu anma törenleri yapılır." Mezarlık Günü" olarak anılan "Provodi" Bulgarlarda, Yugoslavya'da, Ukrayna'da, Gagavuzlarda, Beyaz Rusya'da, Romanyalılarda ve Moldovalılarda yaygın olarak kutlanmaktadır.

Çanakkale yöresindeki Türkmenler Hıdırellez'i yoğun biçimde kutlarlar ve bu kutlamalar içinde Şamanizm anlayışından gelen âdetler ve **Nevrûz** unsurları yer alır. **Hıdırellez Bayramı**, Ukrayna'da Gagavuz Türkleri tarafından da kutlanır.

Anahtar Kelimeler: Pasha, Provodi, Hıdırellez, Türkiye'de Çanakkale Türkmenleri ve **Nevruz**.

ABSTRACT

Festivals are important days that social traditions and practices are transferred from generation to generation and they constitute harmony both within the framework of religion and society.

In this study, **Spring Festival (Hıdırellez/6th May)** and **Easter Holiday (Pasha, Provodi, Prazdnik/21st March)** which are celebrated by Gagauz Turks who are living in Kurtçu Village of Bolgrad, Odessa/Ukraine and **Spring and Nevruz Festivals** that are celebrated by Turkmens of Çanakkale, Türkiye will be analyzed.

Easter is an important religious celebration for Christians. This week includes the holy days of crucifixion, death and resurrection of Jesus.

7 days after the Easter, memorial ceremonies are held in the cemeteries. **Provodi, (Cemetery Day)** is also celebrated in Bulgaria, Yugoslavia, Ukraine, Gagauz, Belarus, Romania and Moldova.

Turkmens in Çanakkale celebrate **Spring Festival** with several activities and in these activities, there are elements of Shamanism and **Nevrûz**. **Spring Festival** is celebrated by the Gagauz Turks in Ukraine, too.

Key Words: Pasha, Provodi, Hıdırellez, Çanakkale Turkmens in Turkey and Nevrûz.

GİRİŞ

Bayramlar, insani değerlerin yaşandığı, toplumsal uyumun ortaya konulduğu, gelenek ve göreneklerin kuşaktan kuşağa aktarılarak gerek irki, gerek dinî açıdan sosyal uyum yasası oluşturulan önemli bir kavramdır.

Dinlerarası ve milletlerarası ilişkilerde “**Yurtta Sulh, Cihanda Sulh**” ilkesinden hareketle dünyada huzur ve barış içinde yaşamının gereği, ayrı coğrafyada olursa da aynı duyguların yaşandığını bilmek ve görmek, duyarlı insan tipine görev ve sorumluluk yüklemektedir.

Biz de bu sorumluluktan hareketle, Ukrayna/Odessa’ya bağlı Bolgrad ilçesinin karşısındaki 3500 nüfuslu Kurtçu köyünde yaşayan Gagavuz Türklerince 6 Mayıs’ta kutlanan **Hıdırellez, Pasha, Provodi Prazdnik (Bayram)** ile Türkiye’de Çanakkale Türkmenlerince kutlanan Hıdırellez ve Nevrûz ele alınacak, Karadeniz’in iki yakası arasında kültür antropolojisi incelenecektir.

Paskalya Bayramı, İsa Mesih’in dirilişi nedeniyle Hristiyanlık dünyasında her sene ilkbahar aylarında kutlanır. Paskalya, Hristiyanların en büyük dinî bayramıdır. Hristiyan dünyasında Pasha veya Paskalya, Hz. İsa’nın son yemeğini, ölümünü, insanlar için kendini feda edişini ve üç gün sonra dirilişini simgeler.

Hz. İsa’nın dirilişini dile getiren Paskalya, ilkbahar gün dönümünün yaşandığı 21 Martta, dolunayın görülmesinden sonraki ilk Pazar günüdür. Bu nedenle Paskalya gününün tarihi değişebilmekle birlikte genellikle Pasha için nisan ayının ikinci pazarı önerilmektedir.

Pasha Bayramı, 40 günlük bir orucun sonunda gerçekleştiği, (bu oruç süresince, kesinlikle hayvanî besinler ve bunlardan elde edilen maddeler yenilmez) bayramdır. Gagavuzlarda, Pasha'ya aynı zamanda Maslina (yağ) Yortusu da denir. Pasha veya Paskalya Bayramı, bütün Hristiyan mezhepleri tarafından kendi inançları ve geleneklerine göre kutlanır.

Bu bayramlardan bir hafta (7 gün) sonra da “**Provodi**” adıyla “**İkinci Pasha**” veya “**Küçük Pasha**” adıyla **Mezarlık Bayramı** kutlanmaktadır. Bu bayram süresince Ortodokslar, mezarlıkları ziyaret ederler, oraları temizlerler, evlerinde hazırladıkları yemekleri, kendilerine ait mezar başlarında yer, şarap içer, ölen kişiyi anarlar. Bu şekilde, geçmiş hatırlanır, gençlerin geçmişle bütünleşmesi sağlanır.

Aynı kültür içinde yaşayan insanların birbirini daha iyi anlamaları, birbirine sahip çıkıp, aynı soyun mensubu olmanın verdiği heyecanla, dayanışmanın toplumsal bilinci artırmadaki rolünü kuvvetlendirmede, örf ve âdetlerimizin yerini unutmamak gerekir.

Yıllardır özlemini çektiğimiz Türk dünyası ile dayanışma ve ortak kültürümüzden hareketle, manevi alandaki bütünleşme unsurlarımızdan biri de **Nevrûz Şenliği** olup, bu şenlik, bugün hâlâ Anadolu'da “**Hıdırellez**” adı altında yaşatılmaktadır.¹

Hıdırellez Bayramı, Ukrayna'ya bağlı Bolgrad ilçesinin Kurtçu köyünde yaşayan Gagavuz Türkleri arasında da kutlanmaktadır. Bu kutlama, Kurtçu köyünün **1811**'de yerleşim yeri olarak kurulmasından sonra her yıl **6 Mayıs'ta** kutlanmaktadır.

“Türk dünyasında birliğin, hoşgörünün, barışın, bolluğun, bereketin” simgesi olan, ortak bir gün olarak kutlanan **Nevrûz**, Türkiye'mizin tarihî ve mitolojik ili olan Çanakkale'deki Türkmenlerce “**Hıdırellez**” adı altında kutlanmaktadır. Bu kavram içinde, Nevrûz âdetlerinin yer alması, Karadeniz'in öte yakası diye adlandıracağımız Ukrayna topraklarında yaşayan Gagavuz Türkleriyle Ukrayna'da kutlanan Pasha ve Provodi bayramları arasındaki benzerlikler, küreselleşen dünyada bizi bu konuda araştırma yapmaya yöneltmiştir.

Pasha (Paskalya)-Provodi

“**Pasha**” veya diğer adıyla “**Paskalya**”, Hristiyanlar için en önemli dinî kutlamadır. Paskalya haftası, İsa Peygamberin (Hıristos) çarmıha gerilişi, ölümü ve tekrar dirilişinin yıl dönümü olan kutsal günleri içerir.

Paskalya Günü, Mart ayının sonuna denk gelen bahar gün dönümünden sonraki ilk dolunayın (**21 Mart**) rast geldiği Pazar günüdür. Bu Pazar gününden önceki Cuma günü ise “**Uzun Cuma**” diye adlandırılır ve İsa'nın çarmıha gerildiği günü simgeler.

¹ H. Parlakyıldız, “Çanakkale ve Çevresinde Nevruz”, **Bilge Dergisi**, AKM, s. 28, s. 43.

Rum-Ortodoks Kilisesi'ne dâhil olanlar, Paskalya Yortusu'na çok önem verirler ve bunu bir dizi törenle kutlarlar; İsa'nın çarmıhta can verdiği **Cuma** günü **perhiz** eder, hayvansal hiçbir ürün yemezler. Cumartesi gecesine dek yas tutulur. Cumartesi gecesine gidilir, saat 24.00'te mum yakılır ve İsa'nın dirilişi kutlanır. Eve dönüldüğünde, daha önceden hazırlanmış yumurtalar tokuşturulur. **Rum** ve **Rus Ortodoks** kiliselerinde, gece ayinlerinden önce kilise dışında bir ayin alayı düzenlenir; alay kiliseden çıkarken, hiç ışık yakılmaz, dönüşte ise İsa'nın dirilişini simgelemek için yüzlerce mum yakılır. Yumurtalar boyanır, Paskalya çöreği yapılır.

Yumurtanın Anlamı

Yumurta hiçbir uyarıcı etki olmadan büyür, gelişir ve öyle bir olgunluğa kavuşur ki, kabuğunu kırarak bir canlı dünyaya gelir. Burada yumurtayı kaplayan **kabuk** Hz. İsa'nın **mezarını**, yumurta sarısının ortasındaki **canlı nokta** Hz. İsa'yı, yumurtanın **sarısı** o noktanın etrafa saçtığı ışığı ve **sarıyı saran beyaz tabaka** da Hz. İsa'nın sarıldığı bezleri simgelemektedir. Bu yumurtalar çeşitli renklerle boyanır. Her bir renk ayrı bir anlam ifade eder. **Kırmızı renk** Hz. İsa'nın **fedakârlığını** yani insanlar için akıttığı kanları, **mavi renk** ise onun **gökselliğini (göğe yükselişini)** temsil etmektedir. Diğer renkler de baharın ve gökkuşağındaki renkleri temsil eder. Tokuşturulan yumurtalar da günün hoşluğunu ve canlılığın gücünü ortaya koymaktadır.

“**Pasha (Paskalya) Bayramı**, aslında **Pagan** kökenlidir (2. yy.). Eskiden kavimler, baharın gelişini büyük bir festivalle kutlardı ve festivali **bahar** ve **bereket** tanrıçasına, yani **Easter**'a adarlardı. Bu kutlamalarda, çeşitli ziyafetler verilir, insanlar yaklaşık bir hafta eğlenirlerdi.”²

Görülen odur ki, Hz. İsa'nın dirilişine inanılan günle, baharın dirilişi ve canlanması, tabiatın yeniden hayat bulmasıyla eş değerdir. Bu bayram sabahında Rusya'da, Ukrayna'da Hristiyan kültür içinde yetişen herkes, ilk karşılaştıkları kişiye, “**Hristiyos vaskriyes** (İsa dirildi mi)?” der, diğer kişi de “**Vaistinos vaskriyes** (Doğrudur, İsa dirildi.)” diyerek, karşılık verir. Bu karşılığı veren kişi de ilk kişiyi yanağından öperek gününü kutlar. Bu, bizdeki dinî bayramlarda söylenen “Bayramınız mübarek olsun, kutlu olsun!” veya “Nevrûz'unuz kutlu olsun!” gibi ifadelere denk gelen bir söyleyiştir.

Ben de **Pasha Bayramı**'yla ilgili söylemi, (Odessa Millî Mechnikov Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Kültürü Araştırma Merkezi'nde görevliyken) okuldaki arkadaşlarla paylaşınca, orada birlikte görev yaptığımız 80 yaşındaki Ukraynalı (Rus) Türkçe okutmanı **İvan Bey**, (Türk kültürünü iyi bilen, Türkçeyi iyi kullanan) bana karşılık olarak “**Nevrûz vaskriyes**” dedi. Ben de **Pasha Bayramı**'nın Nevrûz'la bağlantısını kurmaya ve bu konuda araştırma yapmaya başladım.

² “Paskalya Bayramı”, www.dokumanlar.com dosya no: 137562.

Provodi

Bu kavram, **Küçük Paskalya** veya **Mezarlık Bayramı** adıyla da anılır. Geçmişte vefat etmiş olan soylara karşı ilgi ve davranışlar bir milletin kültür seviyesini belirleyici kriterlerden biridir. Ölenlere saygı davranışı, gençlere düzgün terbiye vermaye sağlanır, geçmişle bugünün ve geleceğin yaşanmasını etkili kılar.

Ölenleri anma başlangıcı, **Yüce Paskalya**'nın çok önemli günlerinden biridir. Bu bayramda mezarlıklar ziyaret edilir, temizlenir, kurbanlar kesilir, evde yapılan yemekler mezarlığa götürülür, orada yenir, içki içilir. Herkes birbirine yemeklerinden ikram eder. Böylece aradaki kin, nefret ve haset vb. kötü duygular yok edilir, ortak yaşamının özelliği ve güzelliği bir daha vurgulanmış olur.

Paskalya sonrası (7 gün sonra) pazartesi günü mezarlıkta toplumsal olarak ölen akrabalar için anma törenleri yapılır. Bu **Mezarlık Günü** (Provodi), Bulgarlarda, Yugoslavya'da, Ukrayna'da, Gagavuzlarda, Beyaz Rusya'da, Romanyalılarda ve Moldovalılarda yaygın olarak karşılanmaktadır.

Bu bayramın en önemli yanı Gagavuzlarda kurban kesimleri ve panayır etkinliklerinin yer almasıdır. Eski soylarının kültürlerini devam ettirmeleridir. Bu âdetlerin yukarıda saydığımız ülkelerle benzerlik göstermesi, etno-kültür etkileşiminin bir sonucudur.

Bizde de mezarlıkları ziyaret etmek hem eski geleneklerimizin hem de İslami kültürün bir sonucu olup bayramlarda, önemli günlerde (kandil gecelerinden önce) geçmişini anmak, ölümü düşünmek, ölen akrabasının günahını, sevabını kendince ölçüp biçmek, ona "Fatiha" okumak ve hayırla yâd etmek anlayışı yaygındır.

Provodi Bayramı'na göre, mezarlıkta yemek-içmek âdetleri hariç, geçmişle bütünleşmek adına kültürel bir benzerlik kurmak mümkündür, çünkü insan dünyanın neresinde olursa olsun, duygusal yapısının benzerliği oldukça yoğundur.

Hıdırellez

"**Hıdırellez**" kavramının, her ne kadar bize Bizanslılardan geçtiği söylene de halk arasında İslami inançlar çerçevesinde kutlanır. Aslında 6 Mayıs, baharın başlangıcı değil, baharın ortası, hatta yaza yaklaşan bir gündür. Ancak kültürel anlayış içerisinde Hıdırellez, baharın gelişi, bolluk ve bereketin artması anlayışı çerçevesinde kutlanır. Ancak diğer milletlerde olduğu gibi bu kutlamalar, ülkemizde de azalmıştır.

Bugünü, ülkemizde en yaygın ve yoğun etkinliklerle kutlayanlar, Alevi Türkmenlerdir. Çanakkale yöresindeki Türkmenler, **Hıdırellez**'i yoğun biçimde kutlarlar ve bu kutlamalar içinde Şamanizm anlayışından gelen âdetler ve **Nevrûz** unsurları yer alır.

Hıdırellez Bayramı, Ukrayna'da Gagavuz Türkleri tarafından da kutlanır. Ukrayna/Odessa'ya bağlı Bolgrad ilçesinin Kurtçu köyünde yaşayan Gagavuzları ziyaret ettiğimde, bu kavramla karşılaştım. Evine misafir olduğum **Vanya Kulaksız'ın** oğlu **Jenya Kulaksız** ve **Vanya Kulaksız'ın** kayınbiraderi **Mikail (Mişa) Çapkın** ile köyün müzesinde görevli **Sweta**'dan aldığımız bilgiler ve uygulamalar aynen şöyle:

“Hıdırellez, her yıl **6 Mayıs**ta kutlanır. Bu gün, aynı zamanda Kurtçu köyünün **1811'de** kuruluş günüdür. Bugünde kurban kesilir. Kuzu veya koyun etinden yemekler yapılır. Komşulara dağıtmak zor olduğu için kilisenin bahçesinde sofralar kurulur, köy halkı oraya davet edilir, yemekler yenir. Hristiyan din görevlisi **Yorgiler** için dua eder. Bu kurbanı bilhassa adı Yorgi olanlar keser ve yemekler de onun evinde yapılır, davet de onundur. Gagavuzlar, bu Hıdırellez için **Ay Yorgi** adını da kullanırlar”.

Böylece baharın gelişindeki bolluk ve bereket, **Kurtçu** köyünün **1811'de** kuruluşunda mutluluk yeniden bir **diriliş**, bir **canlanma** olarak kutlanır. Gagavuzlar her ne kadar **Nevrûz** kavramını bilmesede de **Provodi** ve **Pasha Bayramı**'ndaki unsurlarla Hıdırellezi de karşılayarak kutlamış olurlar.

Gagavuzların çıkardığı “**Sabaa Yıldızı**” adlı etnik bilim, kültür ve tarih dergisinde de aylar tasnif edilirken, mayıs ayı için “**Hıdırellez**” ifadesinin kullanıldığını gördük, şöyle ki:

“Hıdırellez Ayı, May demektir. Bu ay adı yortunun adıyanan bağlıdır. Her yıl bu ayın 6.'sı estrada muzıkası festivali geçirirler. Bu yortu, Türkiye'de de geçirirler. Hıdırellez sözüysa Hıdır ve İlyas musulman ayozlarının adlarından oluşmuştur. Bilindiği gibi, Gagavuzlar da musulman elementleri sa Türkiye Türklerinden alınmadır.”³

Burada da görülüyor ki bu kavram Türkiye'den Gagavuzlara geçmiştir, ancak her yıl etkili biçimde Hristiyan kültürü içinde kutlanmaktadır.

Çanakkale'de de Kaz Dağlarının kuzeyinde ve güneyinde yaşayan 10 Türkmen köyünde, daha önce yaptığımız ve yayımladığımız bilgilere de (AKM **Bilge Dergisi**, s. 28-Bahar-2001, s. 343) bakılınca, kültürler arası benzerlikler kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bu âdetlerden bazıları; “hıdırellez âdetimizi üç gün yaparız. Mezarlığa gideriz, kabristan kıyafetlerimizi giyeriz, Türkmen kıyafetlerimizi... Herkes oğlağını alır, mezarlığa gider. Orada bütün köy halkı beraber olur. Yeriz, içeriz, oynarız. Bu âdetler dedelerden kaldı bizlere.”

Provodi ve **Ay Yorgi** adı verilen **Hıdırellez**'deki mezarlıkta içki içme âdeti, Çanakkale Türkmenleriyle benzerlik göstermektedir. Yukarıdaki bilgiler ışığı altında görülüyor ki;

“Çanakkale ve çevresindeki **Hıdırellez** adı altındaki değişmeyen âdetlerimiz **mezarlığa gitmek**, orada **yemek yemek**, **içki içmek** ve ölenlerin sevdiği

³“Gagauz Dilinda Ay Adları”, **Saba Yıldızı**, s. 28, s. 57-, 2004 Komrat-Gagauzya.

yemeklerle orada buluşarak, birbirine ikramda bulunmak gibi âdetleri, Uygurlardaki **Tokuz Oğul** ananesinde yer alan **birinci** ve **ikinci** günde yapılan kutlamalarla eş değer bulmaktayız.

Türk insanının ve diğer ülke insanlarının geçmişine verdiği değer, bilge adamımız olan Ziya Gökalp'in şu sözünde de anlamını bulmaktadır:

*“Diride olmazsa ölüye hürmet,
Çözülür bağlar, dağılır millet.”*

SONUÇ

Küreselleşen dünyada, **aynı** dünyanın **ayrı** milletleri, **ayrı** anlayış ve davranışlarda olsa da **aynı** duygularla barış, birlik ve bütünleşmenin simgesi olan bayramları kutlaması ve kutsaması vardır. Bu da burada düzenlenen 38. ICANAS Sempozyumu'nun parolasını oluşturan, “**Yurtta Sulh Cihanda Sulh**” ilkesinin mutlaka kurulmasını şart koşmaktadır. Buradan hareketle;

1. Aynı yurttan yaşayanlar, kendi kültürleri içinde huzurlu ve mutlu olmak adına üzerine düşen görevleri yerine getirmelidirler.

2. Aynı dünyanın, aynı adamları; siyasetçileri, bilim adamları, sanatçıları, kısacası yönetenler ve yönetilenler; barış adına, ülkelerinin kalkınması adına, dünyamızın geleceği adına sorumluluklarını kavramalıdır.

3. Tüm milletler; hangi ırkın, hangi dinin mensubu olurlarsa olsunlar, birbirleriyle mutlu olmanın yolunu, ortak kültür mirasında aramalı ve hoşgörüyü ilişkilerini yürütmelidirler.

4. Bayramlar; hırsların, kinlerin ve haset duyguların törpülediği günler olduğuna göre yönetenler, bu günlerde yayımladıkları anlamlı mesajların gereğini yapmalıdırlar.

5. Benlik, bencillik anlayışı ve ferdiyetçi yaşama biçimini; toplumsal hâle nasıl getirirsek, insanların mutluluğunu sağlarız düşüncesi tekrar hâkim kılınmalıdır.

6. Bayramların temeli, sevgi ve hoşgörüyü dayandığına göre; bizim kültürümüzün ahlâk abidelerinden olan **Yunus Emre**, **Mevlâna** ve diğer milletlerdeki hoşgörü örnekleri olan **bilge** insanların sözlerine kulak verilmelidir.

Sözlerimi, Yunus Emre'nin;

“**Sevelim, sevilelim/Dünya kimseye kalmaz.**” anlayışıyla bitiriyor, hepimizin “**insan**” kavramı içinde daha duyarlı olması dileğiyle...

KAYNAKÇA

Bulgar Alevileri, s. 92-174.

“Gagauz Dilinde Ay Adları”, (2004), **Sabaa Yıldızı**, S. 28, Komrat, s. 57.

İlkbahar-Sonbahar Bayramları, s. 246.

Mitolojik Sözlük, M. 1990 s. 421-434.

Parlak yıldız, Hayrettin, (2001), “Çanakkale ve Çevresinde Nevruz”, **Bilge Dergisi**, S. 28, Bahar, AKM,43.2004.

Paskalya Bayramı”, www.dokumanlar.com, **Dosya no: 137562**.

Syrku Popov, A., **Romenlerin Yaşam Tarzı**, Sofya, (1999), s. 315.

Zelenin D. K.,(1916), **Rus Mitolojisi Deneme Yazısı**. Petrograd, s. 108.

Zlatkovskaya T. D. Rosalia,(1978) **Slav Halklarının Tarihi, Medeniyeti, Etnografyası ve Folkloru**, M. 1978. s. 212.